

Εν-στάσεις

Παιδεία, πολιτική και Ιστορία

Του ΚΩΣΤΗ ΠΑΠΑΪΩΑΝΝΟΥ

Δεν είναι τυχαίο ότι το ζήτημα της παιδείας, στη σημερινή του φάση, συνδέεται με την αναθεώρηση ενός άρθρου του Συντάγματος. Το Σύνταγμα, έστω και μόνο συμβολικά, ορίζει την πολιτική μορφή της κοινωνίας, και το ακαδημαϊκό σύστημα εξασφαλίζει τη συνέχεια αυτής της μορφής. Η έλλειψη σοβαρότητας με την οποία αντιμετωπίζονται από όλες τις πλευρές τόσο η «αναθεώρηση» όσο και η «μεταρρύθμιση» προσθέτει και την ιστορική διάσταση στην πολιτική σημασία που έχει το ζήτημα της συνταγματικής τάξης όσο και στην κοινωνική σημασία που έχει το ζήτημα της ακαδημαϊκής τάξης. Το γεγονός πως οι κυβερνώντες δεν παίρνουν στα σοβαρά τη μεταρρύθμιση, μαζί με το γεγονός πως οι κυβερνώντες δεν παίρνουν στα σοβαρά τον αγώνα τους εναντίον της, δείχνει ότι οι κοσμογονικές αλλαγές που έχουν συντελεστεί στον κοινωνικό ιστό, ούτε μπορούν να αποτραπούν, αλλά και ούτε μπορούν να αναγνωριστούν ακόμα. Έτσι εξηγείται το ιστορικό παράδοξο, η παλιότερη γενιά να ανεμίζει τη σημαία της αλλαγής και η νεότερη να ανεμίζει τη σημαία της συντήρησης.

Η ιστορική φύση του πολιτικού αδιεξόδου είναι φανερή από τα δεδομένα και τα συμφραζόμενα του προβλήματος. Το άρθρο 16 διαμορφώθηκε στο πλαίσιο ενός αντιδραστικού ιστορικού συμβιβασμού με τη συμφωνημένη υιοθέτηση από το ΠΑΣΟΚ του σοσιαλισμού που εγκατέλειψε η Αριστερά. Η δημόσια και δωρεάν παιδεία προϋποθέτει μια δημόσια και δωρεάν κρατική οργάνωση. Στην Ελλάδα την οποιαδήποτε κρατική υπηρεσία τη συντηρούσε ανέκαθεν το κοινωνικό σύνολο αλλά αυτή λειτουργούσε προς όφελος ενός στενού εξουσιαστικού δικτύου, και πάντως σύμφωνα με τη βούλησή του. Επομένως στην Ελλάδα το κράτος δεν είχε ποτέ την αγαθή σημασία που του αποδίδει η έννοια «πολιτεία» ή «δημόσιο», και τελικά στην Ελλάδα ποτέ δεν υπήρξε δημόσια και δωρεάν παιδεία. Το άρθρο 16 ήταν μια βερμπαλιστική παρηγοριά στην κοινωνία πως δήθεν ό,τι το κρατικό είναι και σοσιαλιστικό. Και μάλιστα σοσιαλιστικό «υπαρκτό», δηλαδή μια ακόμα βερμπαλιστική παρηγοριά σε άλλες κοινωνίες. Βαυκαλίζονταν, με άλλα λόγια, οι Έλληνες ότι έχουν σοσιαλισμό, μόνο και μόνο για να δίνουν τα προσχήματα σ' αυτούς που επάνδρωναν τις ψηλές θέσεις του πολιτικού και ακαδημαϊκού μηχανισμού, ότι δήθεν επιτελούν κοινωνικό έργο.

Να όμως που οι πραγματικές λειτουργικές ανάγκες της κοινωνίας, μέσα στις σημερινές συνθήκες και απαιτήσεις, δεν εξυπηρετούνται με ένα σύστημα που έστω και μόνο παριστάνει το «δημόσιο» παρ' όλο που είναι «ιδιωτικό». Ακόμα και η διάκριση ανάμεσα σε «δημόσιο» και «ιδιωτικό», αποτελεί εμπόδιο στην κατανόηση της κοινωνικής λειτουργίας και άρα στην ίδια την κοινωνική λειτουργία. Υπάρχει εδώ το ερώτημα αν ο εκσυγχρονισμός της αντίληψης για την κοινωνία είναι απαραίτητος μόνο για τον καπιταλισμό και τον λεγόμενο νεοφιλελευθερισμό. Η απάντηση είναι ότι ο εκσυγχρονισμός της αυτοσυνείδησης, γιατί περί αυτού πρόκειται, είναι απαραίτητος μόνο για την κοινωνία. Απάντηση που ανοίγει μεγάλα και δύσκολα πεδία μελέτης, καθώς και το ερώτημα ποιο κοινωνικό υποκείμενο θα «αναλάβει» αυτή τη μελέτη. Πάντως είναι φανερό ότι καμιά από τις πλευρές της διαμάχης δεν επιθυμεί να εκσυγχρονιστεί το ακαδημαϊκό σύστημα, ούτε και η αντίληψη για την κοινωνική λειτουργία. Η μια πλευρά ουσιαστικά επιδιώκει την ενίσχυση του κράτους με τη μετατροπή του σε «μη κυβερνητικό» και «μη κερδοσκοπικό». Η άλλη πλευρά θέλει απλά να διατηρήσει τα προνόμια και την αίγλη που της έδινε η επίφαση του δήθεν δημόσιου χαρακτήρα της παιδείας.

Ανάμεσα σ' αυτές τις δύο πλευρές, που σε καμιά περίπτωση δεν αμφισβητούν τον εξουσιαστικό και ανταγωνιστικό χαρακτήρα του πολιτικού και ακαδημαϊκού συστήματος, κινούνται διάφορες ομάδες και προσωπικότητες επιδιώκοντας τις μέσες λύσεις που ευνοούν τα συμφέροντά τους. Το πραγματικό πρόβλημα όμως είναι ο κόσμος της κοινωνικής βάσης που δεν εξυπηρετείται ούτε από τις ακραίες ούτε από τις μεσαίες λύσεις των ομάδων της κοινωνικής κορυφής. Αυτός ο κόσμος είναι παγιδευμένος στα ιδεολογικοπολιτικά στερεότυπα -συντηρητικά και επαναστατικά- του δεύτερου μισού του 20ού αιώνα. Ουσιαστικά είναι παγιδευμένος σε μια παρωχημένη αντίληψη της σχέσης ανάμεσα στο ατομικό και στο κοινωνικό. Αλλά η σχέση και η διάκριση μεταξύ ατόμου και κοινωνίας είναι δεδομένη σε κάθε κοινωνικό στάδιο και η κοινωνία αποκτά αναπόφευκτα την αντίστοιχη πολιτιστική συνείδηση. Η διάκριση μεταξύ «ιδιωτικού» και «δημόσιου» είναι μια μορφή της διάκρισης μεταξύ ατομικού και κοινωνικού που αντιστοιχεί στην αστική μορφή της ιδιοκτησίας. Η κρίση επομένως αυτής της διάκρισης είναι κατ' ουσίαν η κρίση της ανταγωνιστικής ιδιοκτησιακής σχέσης. Κρίση που καμιά εξουσιαστική πολιτική, δεξιά και αριστερή, δεν θέλει να αναγνωρίσει.

Ωστόσο η διάκριση μεταξύ ατομικού και κοινωνικού έχει εκ των πραγμάτων διαμορφωθεί χωρίς να περιμένει τον εκσυγχρονισμό της πολιτικής συνείδησης. Όπως και να εξελιχθεί η διαμάχη για τον χαρακτήρα της ακαδημαϊκής τάξης, ό,τι και αν καταφέρουν να περισώσουν οι πολιτικές και ακαδημαϊκές κορυφές από τα άχαρα προνόμιά τους, η κοινωνία θα αποκτήσει, μέσα από την αναταραχή που οι ίδιοι δημιουργούν, τη συνείδηση της λειτουργίας της. Όσο χαοτικός και αν είναι σήμερα ο προβληματισμός στον πολιτικό και ακαδημαϊκό χώρο, η συμμετοχή της βάσης σ' αυτόν είναι πρωτοφανής και αυτό αποτελεί το πιο αισιόδοξο άνοιγμα στη σημερινή ζοφερή κατά τα άλλα κατάσταση στον ακαδημαϊκό χώρο.